

[ואולם בשו"ע הגר"ז (שטז, כב) כתב שאעפ"י שמן הדין מותר, כל בעל נפש יש לו להחמיר על עצמו, לחוש באיסור תורה לדעות המחייבות במלאכה שאינה צריכה לגופה, ולא יהרוג מזיקים שאין בהם חשש סכנת נפש, 'דהיינו אם אין ריח אחריו אל ידרסנו אם אפשר לו להשמר ממנו ולהזהיר לאחרים שיישמרו ממנו'. ונראה שבכלל דבריו גם כפיית כלי, כי לענין דאורייתא אין חילוק בין צידה להריגה].

*

'נודמנו לו נחשים ועקרבים... לא הרגן – בידוע שנודמנו להורגו ונעשה לו נס מן השמים' – 'כשמזדמן לאדם איזה דבר סכנה וניצול, זה סימן שיש עליו דין עונש אותו דבר שהיה ראוי לבוא עליו, אלא שהש"י ברוב רחמיו וחסדיו לא יחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכיו וחייה, והצילו בנס נגד שורת הדין, והזמין לו לעוררו על ידי זה שישוב, וכמו שאמרו בשבת בנודמנו לו נחשים ועקרבים ונשופין בו ולא הרגן שנודמנו להורגו ונעשה לו נס. ופרש"י: והראה לו הקב"ה שחטא. וכן איתא... ועל כן אומרים בברכת הודאה 'הגומל לחייבים טובות' – דלולי היה חייב לא היה צריך ליכנס למקום סכנה כלל...' (מתוך דברי סופרים לר"צ הכהן ב).

ובצדקת הצדיק (קסא): '... [ואפילו רק כפתוהו ללקות ולא הלקוהו הרי הוא כאחיך כמו שאמרו במכות, וכדרך שאמרו בשבת בנחש שהיה רודף אחריו – כי בזה יצא ידי עונשו ויסורין שלו בפחד שחשב שישכנו, וכן היה באמת דמן השמים נודמנו להורגו וכו' כדאיתא התם, רק שחטו עליו ופדאוהו על ידי הפחד, על דרך שאמרו (ברכות נה). חלמא בישא עציבותיה מסתייה, כי כששב באמת אז כל עניני עולם הזה הוא 'כחולמים'.

דף קכב

'קרונות של בית רבי מותר לטלטלן בשבת'. הרי"ד בתוספותיו מפרש שמשמיענו שמותר לגרום הקרונות (= עגלות למרכבת אנשים) על הקרקע ואין לחוש משום עשיית חריץ, וכדעת האומר (בביצה כג:): כל הכלים אין נגררים חוץ מן העגלה מפני שהיא כובשת ואינה מזיזה עפר הצדה כבגירית שאר כלים העושים חריץ.

'עשה נכרי לירד בו – יורד אחריו ישראל'. כתב הרמב"ן ועוד ראשונים ז"ל, שאם עשה את הכבש מעצים שהיו מחוברים בכניסת השבת – אותו כבש מוקצה הוא ואסור לטלטלו, אך לירד עליו מותר. ואולם אם היו הקרשים תלושים – אינם 'מוקצה' שהרי הנכרי אינו מקצה כלום בדעתו (ע"ע בענינים אלו, במובא לעיל כט).

'מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת אבל לא על גבי מוקצה בשבת' משמע שבאיסור מוקצה לא נמנעו חכמים מלגזור גזירה לגזירה, שהרי גזרו שלא להעמיד בהמתו שמא יטול המוקצה בידיו, הגם שאיסור מוקצה אינו אלא מדרבנן (עפ"י שו"ע הגר"ז רנב קו"א יד). ומכאן אין ראייה לגזור גזירה בטל טול מוקצה אלא באיסור השתמשות במוקצה, וכבר כתבו אחרונים להוכיח שהוא איסור חמור יותר. ובשו"ע הגר"ז שם רצה להוכיח מכאן לענין טלטול. אך יש להעיר מפרש"י בביצה יב. שגזרו מוקצה ביום טוב משום הוצאה, הגם שאיסור הוצאה מותר לעולם לבית הלל.

וע' ב'חדושי הר"ן' לעיל ג. שהעלה אפשרות לומר שלגבי שבת החמורה גזרו גזרה לגזרה. וכיו"ב כתב הרשב"א (הובא בב"י) לענין איסור חמור דכרת. (וע"ע ר"ש איגר ריש ביצה; מהר"ם ושאר מפרשים ביצה יב:).

תא שמע, עיר ישראל ונכרים דרין בתוכה והיתה בה מרחץ... התם כי מחממי אדעתא דרובא מחממי. תא שמע, נר הדלוק במסיבה...' אף על פי שכבר השיבו שיש לילך אחר הרוב, חזר והקשה מנר, כי סבר המקשה אמנם במרחץ יש לומר אין אדם טורח אלא בשביל הרוב, אבל נר הלא כל אדם צריך לו, גם היחיד, והמדליק מדליק לצורך כל אחד ואחד, ומן הסתם מדליק עבור נכרים (ריטב"א).

*

'... אפילו אם ראית אנשים מישראל שבכל ימות השבוע משקיעים ראשם ורובם רק בענין הפרנסה, שהם רודפים ממון וטורחים עליו הרבה ונותנים בו כל יגיעותיהם – אל תאמר עליהם רודפי ממון הם, ואין להם שמחה אלא בו, שבאה השבת ומעידה עליהם שאין היצונותם ופנימיותם שוות. נראים כטורחים על הממון בלבד, ואולם בוחן כליות ולב הוא יודע שאין לבם אלא לשמים ולצרכי שמים. מי יוכיח? – השבת תוכיח! כלום ראית מימיך אדם מישראל, שומר שבת מחללו, שהוא יוצא בשבת ומטייל בשדהו או מבקר בפנקסיו או מונה את מעותיו או מעיין בנכסיו? – 'רודפי ממון' אלה, על מה הם מתענגים בשבתותיהם? אינם מתענגים אלא על מצוותיהם בלבד. שאין לו שמחה לאדם מישראל מיגיעתו כל ימות השבוע ומהנאותיה, אלא כיון שהשבת באה רק אז נפשו ענוגה עליו ושמח בקדושתה של השבת, בבניו ובנותיו כשתילי זיתים סביב לשלחנו, ושקדושת השבת וקדושת המצוות שורה עליהם, ושמח הוא בתורתו ובמצוותיו!

תלמיד אחד היה לו לר' משה ליב ססובר, איש צדיק ותמים, ור' מאיר'ל פרמישלנר קראו לו. צדיק זה רגיל היה להתחטא לפני אביו שבשמים כבן המתחטא על אביו. את ה'לכו נא ונוכחה' היה הופך כלפי הקב"ה ומוכיח לפניו את צדקותן של ישראל.

פעם אחת היה מתחטא לפני אביו שבשמים ובלשון הזה היה מדבר לפניו: 'רבונו של עולם, הן אמת שאם תבוא למצות את תפילותיהם של ישראל, על מה הם מתפללים, תמצא שכל תפילותיהם על כסף ועל ממון... ואולם מצה נא עומק ממונם, למה הם צריכים לו, ותמצא שכל ממונם למצוות ומעשים טובים הוא בא. להוצאות שבתות וימים טובים, לגדל בניהם לתלמוד תורה, להשיא בנותיהם לתלמידי חכמים, לפרנס עניים ולהדר את מצוותיך, רבונו של עולם!...' (מתוך בחסד עליון – חסידיים ואנשי מעשה ח"ב עמ' קעח)

פרק שבעה עשר

'כל הכלים ניטלין בשבת ודלתותיהן עמהן...' הטעם הוא מפני שהדלתות מוכנות אגב הכלי והיו מיועדות לטלטול עם הכלי, וגם עתה הן מיועדות להחזרה, לכן אינן מוקצות גם אם נתפרקו. ויש לדמות לדין זה כפתור שנפל מהבגד, כיון שדרך בני אדם להגביהו ולחברו שוב לבגד נמצא שהוא ראוי לשימוש, והרי היה מיועד מאתמול לטלטול אגב הבגד (עפ"י מנחת שבת פח, ב. וכן הביא בשמירת שבת כהלכתה (טו הערה רכא) מהגרשו"א.

והוסיף בשש"כ שאם הוא כפתור פשוט ומצוי שאין מקפידים להחזיר לבגד את כפתור הזה שנפל ממנו מאחר ויש הרבה כיוצא בו – נראה שאסור לטלטלו.

ולא הבנתי כל כך מה לי אם רגילים להחזירו לבגד זה או לבגד אחר, מכל מקום הכפתור מיועד למלאכתו הראשונה וגם אינו בגדר 'שבר כלי' ולעולם הוא עשוי להיות חלק מבגד, אטו שתי דלתות זהות שנתפרקו ואין מקפידים על החלפתן, האם יאסרו בטלטול? ועוד, כמדומה שהרגילות היא להחזיר את הכפתור לאותו הבגד הגם שאין קפידא בדבר.

ובשם הגרי"ש אלישיב שליט"א מובא ('שלמי יהודה' ג, א) שראוי להחמיר בדבר, כי יש לחלק בין דלת שהיא מוזחרת לכלי כמות שהיא, בניגוד לכפתור שמחוסר תפירה ומעשה מחודש לחברו. וכן נראה דעת הגר"מ פינשטיין (אג"מ או"ח ח"ה כב, כ) שכפתור שנשמט מבגד ואין בו שימוש כמות שהוא – מוקצה. ואילו דעת הגר"פ שיינברג שליט"א (בקונטרס בעניני מוקצה שבסו"ס שלמי יהודה, ז) שאין לחלק בין כפתור לדלתות.

'שאינן דומין לדלתות הבית, לפי שאינן מן המוכן'. רש"י כתב לפי שאינן כלי. נראה שדלתות של כלים גדולים כמו ארון וכדו', אינן כדלתות הבית כי הרי שם 'כלי' עליו, ואף על פי שהוא כבד וגדול – להלכה אינו 'מוקצה' ('ע' או"ח שח, ב, ודלא כריא"ז להלן פ"ז ח). [ואעפ"י שלענין סילוק הדלתות והחזרתן, כלי הבא במדה דינו כדין מחובר לקרקע, ויש בהם בנין וסתירה, שלא כבשאר כלים – לענין מוקצה הקובע הוא בשם 'כלי'].

והרמב"ם (שבת כה, ו) כתב בטעם איסור טלטול לדלתות הבית שנתפרקו: 'דלתות הבית אעפ"י שהם כלים לא הוכנו לטלטל, לפיכך אם נתפרקו בשבת אין מטלטלין אותן'. ונראה לכאורה שגם לפי טעם זה, כל שהכלי עצמו איננו 'מוקצה' וראוי הוא לטלטול, גם דלתותיו מיטלטלות.

ואולם בספר שמירת שבת כהלכתה (כ, מג) כתב שדלתות של כלי הבא במדה שנתפרקו – אסורות בטלטול. ונראה שלדעתו כל דלת של כלי קבוע, כיון שאינה מוכנה לטלטול, אם נתפרקה אסורה בטלטול. וצ"ע, הלא הכלי עצמו אינו 'מוקצה'.

אכן ארון שמקפידים עליו שלא להזיזו, שמא יתקלקל – הרי הוא מוקצה מחמת חסרון כים (כמובא במשנ"ב שח סק"ח). ובכגון זה מסתבר שהדלת שנתפרקה אסורה בטלטול. [וסתם ארונות של בגדים וכדו' בזמננו, מסתבר שהם מוקצה, מפני שמקפידים שלא לטלטלם שמא תתעקם הרגל וכדו'. כן מובא בשם הגרש"א בספר 'שלמי יהודה' ג, א].

ולפרש"י היה מקום לומר שאף דלתות של כלים שמקפידים עליהם מותרות בטלטול, לא מיבעיא בנתפרקו מבעוד יום שהרי אין קובעים לדלת מקום, אלא אפילו נתפרקה בשבת יש מקום לומר שגם בין השמשות לא היתה הדלת מוקצית, שהרי היא מיועדת לפתיחה וסגירה והרי אין מקפיד על הדלת להשתמש בה, ואם כן גם לאחר שנתפרקה מותרת. ודוקא דלתות הבית אסורות שאמנם מיועדות לפתיחה וסגירה אך אינן 'כלי', משא"כ דלתות הכלים.

אך יש להעיר שלדברי רש"י להלן (קכו: ד"ה ה"ג), דלתות הכלים ניטלים רק אם יש בהם שימוש כלשהו, כגון לישוב עליהן או להגיש עליהן מזונות לקטן. ואולם התוס' שם, חולקים על נקודה זו [וכן נפסק בשו"ע].

'מגירה לגור בה את הגבינה'. מבואר שמותר לחתוך גבינה קשה לחתיכות [אבל לא יעשה כן בכלי המיוחד לכך, משום 'טוחן'. משא"כ במגירה או בסכין מותר (עפ"י או"ח שכא, י ומג"א סק"ב)]. ואף על פי שבעשייתה יש משום 'בנין', אין בסתירתה משום 'סותר' [הגם שכל שיש בו בנין יש בו סתירה, כמו שמבואר בסוגיא דלהלן]. יש שבארו הטעם, מפני שזוהי דרך אכילה לחתוך הגבינה קודם אכילתה ולכן אין זו בגדר 'מלאכה', בניגוד ליצירת הגבינה שנחשבת מלאכה גמורה מפני שאינה שייכת לסדר האכילה.

ויש מי שצדד לפי זה שאין התר לגרור גבינה אלא בסמוך לאכילה, אבל לא להניח לאחר זמן כי אז אין זו דרך אכילה (עפ"י שו"ת רב פעלים ח"א יט). ואולם בשו"ע הגר"ז (שכא, ח) כתב שמותר לחתוך הגבינה דק דק אפילו שלא לאכול מיד. וכן נראה מסתימת שאר הפוסקים (ע"ע במובא בשמירת שבת כהלכתה פרק יא הערה לב).

כוש / 'פלך' בלשון המקרא – כלי טווייה; קנה מחודד שעליו מגולגלים חוטי הצמר או הפשתן הנתוים. **כרכר / 'כרכר' / 'כרכור'** – כלי-אורגים שהוא חד בקצהו, בו מפרידים ומיישרים את חוטי השתי המתוחים, וגם מכים בו לאחר השחלת חוטי הערב שלא יהא האריג מתוח מדי (ערש"י עה סע"ב; רבי עובדיה מברטנורא ע"ז ג, ט).

'אמר ליה רבא [שתי תשובות בדבר], חדא...' כן סגנונו של רבא בכמה מקומות – כמצויין ביוסף דעת כריתות ג.

וכמו במקומות רבים אחרים, אביי אינו נמנע מלשנות הלשון [או עכ"פ מפרש הלשון שלא כמשמעותה הפשוטה] כדי ליישב הקושיא, ורבא מפרש המשנה ככתבה וכלשונה (ע' בפירוט במצוין בסוטה ח).

דף קכג

'מדוכה, אם יש בה שום – מטלטלין אותה, ואם לאו – אין מטלטלין אותה'. יש סוברים שכלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו מחמה לצל וכדו' על ידי שנותן עליו ככר או שאר חפצים המותרים. [רק במוקצה לא התירו על ידי ככר או תינוק מלבד טלטול המת, משא"כ כלי שמלאכתו לאיסור] (כן דעת הראב"ן והרא"ש בתשובה כב, ח. והובאה דעה זו בשו"ע ש, ה).

ואולם הרבה מהראשונים חולקים על כך (הרו"ה הרשב"א (בתשובה תתמו) השלמה וכלבו), וכן הכריעו הרבה אחרונים שאין התר על ידי הנחת ככר או תינוק אלא למת. ודוקא בכגון שום במדוכה מותר מפני שהוא מיוחד לכלי זה. וכן תבשיל המונח בקדרה – מותר לטלטל הקדרה מחמה לצל (עפ"י משנ"ב שח סקכ"ו). והביא בשער הציון מהגר"ז שבהפסד מרובה יש להקל. ובשו"ת אור לציון (ח"ב כו, ד בהערה) כתב לפי זה, אדם החושש שרכבו ייגנב, יכול להניח עליו חפץ כלשהו, ולגוררו למקום שמור.

'למדנו רבינו מחט שניטל חררה או עוקצה' – החוד שלה (כפרש"י). ופשט לו שניטל חררה מותר, כי מה איכפת לו לקוץ וכו'. ומשמע שאם ניטל חודה בענין שאי אפשר להוציא בה קוץ – ודאי אינה 'כלי' מפני שאינה ראויה אף לא להוצאת קוץ [והוא הדין בגולמי שבסמוך, כל שלא עשו לה עדיין חוד – אסורה בטלטול] (ע' באור הלכה ש, יא ד"ה וחדשה).

(ע"ב) 'זרב ששת, התם לאו אורחיה הכא אורחיה'. פרש רש"י: שדומה כמי שמאכילו ומשקהו. יש לפרש: כיון שמצוי הדבר שאברי התינוק יוצאים ממקומם, הרי זה כמו אכילה ושתייה שאין שייך לדון עליהם כתיקון הגוף כי כך טבעו, פעמים רעב ופעמים שבע – הלכך כל כגון זה אינו נחשב ל'תיקון'. ומכאן מקור למה שנקטו פוסקים (הגרש"ז א. ע' גם דברי חכמים 338), שקלקולים ההווים תדיר בכלים, כגון מגבעת או כוס פלסטיק שנתקמטו עד שאי אפשר להשתמש בהן, אין בהחזרתם למצב התקין משום איסור תיקון מנא, כי כך דרכן של כלים אלו (עפ"י 'בנין שבת' להר"ח כהן שליט"א פרק כו).